

Överby 100 år **Bespisning och förplägnad**

Husmor Kerstin ringer i vällingklockan.

Kosthället i Kyrkslätt →

En mångsidig bespisning och internatboende har alltid varit centrala funktioner och viktiga trivselseffekter inom naturbruksutbildningen. Orsaken är självklar, skolorna grundades som regel på jordbrukslägenheter och kollektivtrafiken var ännu outvecklad om inte rentav obefintlig. Familjerna hade begränsade möjligheter att ombesörja regelbundna transporter så eleverna bodde på skolan, om inte för längre tider så åtminstone under arbetsveckan.

Till Överby antogs 13 åriga pojkar och skolan blev som ett andra hem för de unga tonåringarna. I den utpräglad manliga miljön begränsade sig det kvinnliga inslaget till köks- och städpersonal. Under dessa omständigheter blev husmor på skolan en viktig vikarierande mamma, en tröstare i sorgen och sjuksköterska då det behövdes.

Överby hade under de 35 första åren en ytterst familjär prägel, då först **Emil Lundells** fru **Jenny** var husmor under hela hans föreståndartid och därefter, under hans sons **Eriks** egid handhade dennes fru **Elisabeth** hus-

moderssysslan. Då man beaktar en hustrus auktoritet i ett parförhållande anar man sig till att husmor under sådana omständigheter fick en ganska framskjutna position på skolan.

Under 50-talet var det ganska rask omsättning på husmodersposten, men 1958 anställdes den 25-åriga nyutexaminerade hushållslärarinnan **Kerstin Bergman** och hon kom att kraftfullt sköta sina domäner till år 1988, då hon avled i en aggressiv cancer.

Kerstin kom från Houtskär och hade en kärvhet och auktoritet man förknippar med skärgårdsliv och som lär skall vara karaktäristisk för den Bergmanska släkten, där i den ytters- ta åboländska arkipelagen.

För de unga manliga eleverna var Kerstin fostrare, lärare och "höns-mamma", med vissa drag av "fältväbel". Kerstin bodde i drygt 20 år på ett av internaten, i en liten gavelbostad på andra våningen. Det innebar ett arbetslivsengagemang under alla dygnets timmar, sju dagar i veckan. Morgonmål, lunch, middag, kvällsbit, övervakande av ordningen och

skötseln av sjuka. För kökets behov fanns dessutom en köksträdgård med vinbärsbuskar och skötseln ankom på kökspersonalen. Det syltades, saf-tades och konserverades.

Kerstin var naturligtvis också förman, chef för en kokerska, 1–2 köksbiträden, en bykvtätterska och 1–2 städerskor. Vid nyrekryteringar fanns det alltid gott om sökanden då skolan kunde erbjuda bostäder, anspråkslösa visserligen men det var också vanligtvis de sökande, inte sällan finskspråkiga. På internatet bodde också Kerstins "adjutant", kokerskan **Katri Kokko**. Lika liten som Kerstin var stor, lika enspråkigt finsk som Kerstin var svensk, men samarbetet förlöpte väl under många år.

Eleverna ålades också att dejourera på köket och där fick de handfast handledning i städning och hygien. Det skrubbades och fejadades så, att alla hörn och kanter i köket småningom enligt utsago blev avrundade. Kerstins favoritkemikalier var klorit och jod, med det sistnämnda penslade hon halsarna på förskräckta anginaanfäktade gossar.

Ur Kerstins perspektiv tog sig livet på skolan en omstörtande vändning då den ursprungliga pojkskolan upphörde och de trettonåriga pojkarna utbyttes mot myndiga ungarlar och "näbbiga" flickor. Kerstin tvingades vänja sig vid opposition, kritik och verbalt motstånd. Kerstins livssyn kolliderade med flickornas livsstil, där de bodde som rumsgrannar på internatet. I samband med någon konflikt argumenterade Kerstin för sin

Trädgårdsnytt 3 • 2015

sak med kommentaren "inte har jag bett hit de där eleverna!"

På internaten var det städerskan som kom eleverna närmast inpå livet. **Helga Rönnlund** var den som varje morgon kunde anmäla om nattlivets konsekvenser och eventuella regelvidrigheter som uppdagats. Ofta blev det räfst- och rättareting, som på Överby kallades enbart ting och hölls en gång i veckan. Vid tinget, där det bjöds på kaffe, saft och bulle, hanterades också allmänna aktualiteter men inte sällan tvingades föreståndaren/rektorn ta upp disciplinära frågor. Detta var fallet då några förvägna lantbrukselever på verkstaden utvecklade en rättfälla som fungerade med 220 V:s ström, men innan rätten kommit åt att utlösa fällan gjorde Helga det. Fällan fungerade, men åstadkom bara övergående obehag. Överhuvudtaget var behovet av städersketjänster klart större på pojkindernatet än hos flickorna. Det berodde delvis på att flickorna hellre förlade "fritidsaktiviteterna" till pojkindernatet framom att konfronteras med Kerstin där på flicksidan. Det hände sig faktiskt att pojkarnas mödrar under veckosluten kom till skolan (i smyg) och städade de bortskämda slynglarnas rum.

Under 80-talet började moderna strömningar nå också naturbruksskolorna och internatlivet där. Auktoritära regler fick ge vika för jämställdhet, frisinne och ibland också för sunt förnuft. Eleverna var numera ofta myndiga och kunde kräva att allmän lagstiftning, mänskliga rättigheter och FN:s deklarationer också skulle gälla i trädgårds- och lantbruksskolor. Skolorna försökte efterkomma kraven, man eftersträvade enpersonsrum som kategoriserades som elevernas hem och därmed skulle åtnjuta hemmets frid. Slut på rums- och skåpgranskningar, överseende i alkohol och samlevnadsfrågor?

Mot den bakgrunden kan det vara intressant att läsa ordningsreglerna för Överby, såsom de formulerades år 1918. På vissa punkter känner man en viss längtan till svunna tider.

Kosthällsfunktionen på Överby

Krister vid disken i kafé som idag är elevernas matsal

Trädgårdsnytt 3 • 2015

fick ett uppsving år 1983, då det nya köket i det nya skolhuset togs i bruk. Byggandet hade inneburit en kamp mellan Kerstin Bergmans krav på tillräckliga utrymmen och statliga normer gällande skolkökens dimensionering. Kerstin drog naturligtvis det längre strået, vilket på sikt var bra, för några decennier

Det nya kosthället år 1983

- Eleverna böra föra ett hyfsat samtalsspråk och således undvika fula ord och svordomar.
- Envar bör taga lärdom och råd i akt och lyda lärarnas förmaningar. Arbetet skall utföras raskt och väl. Det är inte förenligt med god sed att gå med händerna i fickorna och släpa på fötterna, vissla och skrika i rummen, ej heller att föra oljud på vägarna.
- Eleverna böra utan påminnelse alltid tvätta sig grundligt, komma till måltiderna och lektionerna med rena händer och borstat hår, dessutom böra kläder och skodon hållas möjligast rena, rummen bör se städade ut och fötterna torkas innan man går in.
- Efter slutat dagsarbete får ingen utan tillåtelse avlägsna sig från gården.
- Förbudet är tobaksrökning och kortspel.
- Böcker, både egna och lånade få icke hanteras med smutsiga händer.
- Då eleven under aftonen avlägsnar sig från sitt rum på längre tid, bör lampan släckas, eller på kortare tid nedskruvas.
- Kl. 9 på aftonen skall lamporna släckas och eleverna gå till sängs.
- Överdejourens uppmaning och varning skall lydys såsom lärarens.
- Eleverna böra visa aktning för och hövligt bemöta såväl lärare som kamrater. Skada som av vårdslöshet åstadkommes, av vad slag de vara må, skall av den felande eleven tillfullo betalas.

senare övertogs kosthället av en privat företagare som erbjuder allmänna café- och restaurangtjänster. Händelseutvecklingen sammanhänge med skolsammanslagningar, rationaliseringar och kärvare ekonomiska tider. Inför Yrkesinstitutet Sydvästs övertagande av trädgårdsutbildningen år 2002 gavs alla bifunktioner på skolan på entreprenad till privata företagare. **Krister Vesala** tog över både köksfunktion och internat och sålde därefter Premium Caterings tjänster till utbildningsanordnaren. En epok, som

då det begav sig var av stor social betydelse, var till ända. En separat eloge kan ges åt Brita-Maria Renlunds fond, som stödde skolans kosthäll och internat under många år och därigenom bidrog med en guldkant på internatet och kosthället.

Idag är mången sak bättre än förr men en rubrik, nyligen stulen ur Hufvudstadsbladet, kanske passar här "Tack vare förr är det bättre nu".

Tor Lindholm

Lunchdags år 1916

